

Neka sjećanja na ilegalni rad prije rata u
Banja Luci

Kao naučnik-šegrt, osjetio sam sav teret tadašnjeg vladajućeg kapitalističkog režima, posebno šestojanuarske diktature, a već u to vrijeme je bio dosta razvijen radnički pokret u Banja Luci za kojeg sam i ja bio zainteresiran, preko svoga brata Besaleta i rođaka Djina Fahrudina koji su mi davali razni marksistički materijal i knjige na čitanje posebno knjiga "Mati" od Maksima Gorkog imala je velikog uticaja na moje oredeljenje, kao i na ostale moje generacije.

Pri kraju završetka zanata 1929 god. aktivno se uključujem u revolucionarni radnički pokret, postajem član sindikata, učesvujem u svim akcijama koje pokreće partija, skupa sa svoji vršnjacima. Postajem aktivni član dramske sekcije radničkog kulturnog društva "Pelagić", igrač u podmlatku nogometnog rad. druš. "Borac" i od tada sam svo svoje vrijeme, koje bi imao slobodno koristio u radničkom domu, od tada počinje moj ilegalni rad.

1930-31 god. počeo sam u jednoj grupi da radim, sa Himzom Hadji-halilovićem/zvanim Bakrica/poginuo u Sloveniji 1942 god. kao ilegalni radnik/Veljkom Popovićem iz Laktaša, a jedno vrijeme je bio i Slobodan Kokanović. Ova grupa je u glavnom bila čitalačka u kojoj smo prerađivali i čitali razni marksistički materijal. Ova grupa je položila tada ispit i 1933 god postajem član Skoja. S pomenutom grupom još aktivnije učesvujem u svim akcijama noću, lepljenju i rasturanju raznih letaka i proglašenja koje izdaje K=P.J. protiv tadašnjeg vladajućeg režima, vlade policije, poreza itd. Letke smo rasturali po okolici Banja Luke, Petričevcu, Paprikovcu, Buđaku itd. koji su imali velikog uticaja među stanovništvom Banja Luke, posebno među sirotinjom, omladinom odakle je partija regrutovala nove aktiviste i Skojeve.

Pošto sam od gore pmenutog vremena, kao član Skoja, kasnije kao član Partije, bio stalno angažovan u ilegalnom radu rev. pok. učesvujem u svakoj akciji, rasturanja letaka, pisanju parola po zidovima i fasadama kuća, učesvujem u štrajku kožaraca, kao i drugim akcijama koje pokreće KPJ.

Kada govorim o rasturanju letaka, rekao bih da sam po zadatku partije do rata, nekoliko godina i sam umnožavao na geštetner i šapirograf razne proglašenja CK KPJ, manje izvještaje, vjesti koje smo dobivali i na radio slušali.

Ovaj materijal bih u nekoliko stotina primjeraka umnožavao i davao sam ih određenim grupama, koji bi kao i ja po noći ubacivali u bašte haustore, ljepili po zidovima i fasadama zgrada i slić.

Ovaj posao umnožavanja materijala, odvijao se sa velikim poteškoćama, matrice i papir sam preko veze dobijao, a oskudicom u ostalom materijalu, morao sam za gaštetner mjesto određene boje da koristim "Batin" globin za cipele, a pošto sam morao da štanpam sjednu i drugu stranu papira, pošto su i proglasi bili tako štanpani, u svom ovom poslu pomagala mi je čitava moja porodica, ovaj posao sam radio u svojoj kući, majka mi je svaku stranicu morala posipati pepelom da se brže suši, a pošto je ovoga materijala bilo mnogo marao sam ga slagati počitavoj sobi, pa mi je sestra čuvala stražu da nebi ko naišao. Tako sam jednog dana na gaštetner izvuкао hiljadu komada raznih proglasa Ck. i letaka i to razgrnuo po sobi da se suši u tom času su naišli, žandarmerijski pukovnik s dva žandara, mislio sam da su došli radi premetaćine kuće, međutim oni su tražili da kupe zemlju za pravljenje kuće, u kuću ih mati nije pustila.

Proglase Ck-a jedno vrijeme sam dobivao namoju kuću poštom s tim proglasima sam upoznavao drugove, a kada je drug Đuro Pucar -Stari došao sa robije u Banja Luku, jedno vrijeme sam obavezno njemu lično davao prispjeli materijal, onda kako sam već naveo, ako je trebalo isti sam umnožavao i dalje preko veze djelio.

Po ovom zadatku nekoliko puta sam se na određenim mjestima u Banja Luci sastajao sa drugom Ratom Dugonjićem, koji mi je predavao razni partijski materijal. Jednom prilikom išao sam na zakazani sastanak s njim u Teslić po materijal, a jednom sam išao u Sarajevo, sastali smo se ja i Rato skupa ručali u kafani, kod sadašnje apoteke "I Maj". Tad smo se dogovorili da ja sjednem u voz koji ide za Jajce, a da će mi jedna drugarica donijeti kofer sa materijalom, tako je i bilo, ona je došla stavila dva veća kofera više moje glave i ja sam tako putovao do Jajca. Kad sam trebao preći u autobus koji ide za Banja Luku, u među vremenu se desila neka krađa pa je nastao pretres svih stvari, ali sam ja na sreću nekako ~~XX~~ ~~XXX~~ uspio da se izvućem sa svojim koferima. Pred Banja Lukom sam morao da iziđem na Gornjim Hisetim kod Halil Pašinog turbeta, a bio je dan, pa sam dosta teške koferi morao prilično daleko do moje kuće nositi pješice.

Ovaj posao sa ilegalnim materijalom sam obavljao sve do pred sam rat, a onda koliko se sjećam ovaj materijal je umnožavan u šumarskoj upravi i to preko jedne grupe u kojoj je bio pok. Alibegović Muharem.

Kad se radi o pisanoj riječi, osim gore pomenutih letaka, proglasa, brošura isto tako i druga "legalna" štampa, koja je stalno bila pod cenzurom žandara, policije, a često puta bila je i zabranjivana, sva ta štampa ipak bila je pod velikim uticajem naše partije.

Nekoliko godina bio sam i korporter radničke štanpe, "Naše novine" "Radnik" "Glas omladine" "Radnički tjednik i druge. Ove listove sam primao iz Zagreba, mislim oko 300 komada nedeljno i raspoređavao ih po pojedinim punktovima, radionicama, preduzećima. U tvornici duhana su bili zaduženi drugovi Kasim Hađić, Miron Mandrović, kod kožaraca Ćedo Karabegović, uglavnom kod Turčinhođića pošto su uslovi rada tu bili jako teški. Kod vatrogasaca Branko Đukić, u ložionici Predgrađe Sveto Ljuboje i Hikmet Karahasanović, Dakić Sveto, Ferid Sačić-Rozman i drugi. Pored ovoga i pojedinačno se prodavalo u radničkom domu, a naročito subotom i nedeljom kada su se priređivale igranke, koje su imale za cilj okupljanja radničke i druge omladine u radnički dom, kao i drugih prigoda zabave i slično. Po pitanju rasturanja štanpe, jednom prilikom sam se sastao u Banja Luci s drugim Keršovanijem koji je koliko se sjećam po ovom pitanju u Zagrebu bio zadužen, razgovarali smo o broju listova i o načinji njihovog rasturanja i čitanja.

1936 godine postao sam predsjednik odbora crvene pomoći za Banja Luku. Sastanke smo održavali u kući Lepe Perović, Branka Đukića kod mene i drugih. Naš rad se sastajao u prikupljanju, od naših simpatizera, novčanu pomoć, suhomesnate proizvode, odjeću, obuću, lijekove i drugo, od kojih smo pravili pakete i slali našim drugovima, koji su ležali po zatvorima u Sremsk u Mitrovicu, Lepoglavu, Višegrad, Bileće, za španske borce u francusku, koji su bili tamo po logorima, kao i uhapšenima u Crnoj kući u Banja luci, pošto je u to vrijeme bila provala u partijskoj organizaciji pa je bilo mnogo pohapšeni, pa smo pomagali njihove porodice i preko njih dostavljali im bolju hranu cigarete, a u to vrijeme je kao bravar Branko Đukić odlazio u crnu kuću popravljajući brave, pa smo njega mnogo koristili i po njemu slali manje paketiće. Poslije su bili uhapšeni drugovi Balaban iz Prijedora i Mušanović iz Bihaća i drugi pa smo i njima slali hranu cigarete i drugo. Tačno se nesjećam vremena, Marjan Podgornik mi je predao pasoše ^{obuzvrat} za odlazak u Španiju, kao i drugi krivotvorne materijale. Za vrijeme građanskog rata u Španiji, u katoličkoj crkvi u ulici Fra Grge Matića, popovi su održavali u vidu mise predavanja protiv komunistakoji vode borbu u španiji protiv Franka. Sanajući za ovu akciju popova, nas jedna grupa oko 50 krenuli smo iz radničkog doma u crkvu i rastjerali smo popove koji su održavali te prepovjedi.

Pred kapitulaciju i dolaska okupatora u banja luku, lično sam ispred odbora za crvenu pomoć, obračao pojedinim gazdama jevrejima i srbima i tražio od njih novčanu i drugu pomoć, otvoreno im govoreći o čemu se radi, da će im se to sve oduzeti, ali se oni nisu tome odazvali niti su bili voljni mašta da učine tako nap. su me odbili Sarafići, Braco Levi iz Gospodske ulice i Lazo Divjak, pa čak i onda kad su im komesari bili postavljeni u trgovine.

Radeći u sindikatu, Pelagiću Đorcu i ako su ove organizacije bile legalne ipak su stalno bile pod kontrolom i prismotrom policije i uvijek ako se u Pelagiću pripremao kakav kulturni program, morao se je slati policiji na odobrenje. Tako se sjećam, Pelagić je pripremio priredbu izkazao njeno održavanje u Hrvatskom domu, a policija zabranila davanje jednog komada kojeg smo mi iz diletanske sekcije pripremili, radi toga smo Kasim Hađić, Ledo Karabegović i ja išli lično kod bana Kojundžića da interвениšemo da nam odobri održavanje ove priredbe.

Pored borbe sa policijom, vodili smo borbu i sa pojedinim frakcionasima koji su ostali u našoj partiji, poslije čišćenja u cijeloj Jugoslaviji po dolasku druga Tita za šekretara CKJ-e. Takav slučaj je bio i sa Asimom Alihođićem pošto je bio samnom u partijskoj organizaciji, Radomir Skakić nam je bio sekretar org. sastanke smo održavali u Asimovoj advokatskoj kancelariji i radi njegovo frakcionaškog djelovanja morali smo ga isključiti iz partije, pošto je on i njegovi sljedbenici održavali sastanke u Suturliji sa omladinom, odvratajući je od linije partije, kao i drugog njegovog antipartijskog djelovanja, na primjer mislim da se je održavala godšnja skupština društva "Pelagić" mislim da je bilo 1938 god. došlo je do sukoba na toj skupštini, čini mi se da je Alihođić bio još član partije, on i njegovi mišljenici su htjeli da po svaku cijenu zauzmu upravu u svoje ruke što mi nikako nismo dozvolili, Sjećam se da je tada Norbert Veber bio i da smo ih naglavačke izbacili iz Radničkog doma.

Pred izbore 1938 god. K.P.J. pokreće Stranku radnog naroda i ovdje se osjetila akcija frakcije, naime misimo održavali za pripreme izbora, zahvaljujući blagonaklonost, gostioničara Šipsa i Badela/gdje je sada kafana "Lovac"/sastanke, nekada i šire, ali jednom prilikom ti frakcionaši ometali su da se mi tu sastanemo kod Badela. Na ovim izborima smo ja i Stevo Nešić bili čuvari liste, kutije Stranke radnog naroda, u zgradi časnih sestara u Bijiča Hanu.

Po pitanju izključenja iz partije Asima Alihođića, jednog dana sam se ^{na sastanku} našao u aleji kod socijalnog, s drugom Uglješom Danilovičem, koji je bio došao u Banja Luku u vezi frakcionaškog rada, a posebno se interesovao za rad Alihođića, poslije ovoga sastanka sa drugom Uglješom, Alihođić je isključen iz partije. Isto vremena smo ja i Kasim Hadjić u prostorijama radničkog doma, razgovarali sa trojicom drugova, koji su se sastajali sa Alihođićem u Suturliji, mi smo ih pozvali na razgovor da bi im skrenuli na štetnost grupašenja. Ovaj razgovor je na njih pozitivno djelovao.

Koncem 1938 poč. 39 sreo sam se s drugom Muhamedom Kazazom, pred trgovinom Tomića kod Ferhedije damije i saopštio mi da on ide u Oblasni komitet partije, a ja me to njega ulazim u Mjesni komitet. U određeno vrijeme na zakazani sastanak otišao sam u kuću Šefketa Maglajlića. Sastanku su prisustvovali, Šefket, Osman K. Kasim i ja i još neki dru.

Većina mojih komšija izuzev njih nekoliko, bili su privrženi našem radničkom pokretu, bio im je poznat ilegalni rad moj i moga brata Rahmije, održavanja sastanaka u našoj kući, dolazanje pojedinih drugova kod nas kao napr. drug "tari, Osman K. Kasim H. i dr. Pojedi ne komšije su znale da nas i opomenu ako bi nam prijetila kakva opasnost. Ovakvo stanje je u glavnom bilo u cjeloj Banja Luci. Partija je uživala veliku popularnost to se ogledalo u svim akcijama koje je ona pokretala. Zato su mnogi drugovi koji su bili kompromitovani, mogli naći utočište u mnogim kućama gdje se nisu ni nadali, a to se naročito odrazilo prilikom velikog hapšenja 1941 g.

Do moga hapšenja juna 1941 g. bio sam u tom mome kraju pod Pečinama sekretar partijske čelije u kojoj su bili Hasan Bašić Muharem-Muše i Ibro Sarać. Po izlasku iz zatvora pomenute drugove sam tražio, ali ih nisam našao, ni njihovi ukućani mi nisu htjeli reći gdje su, a vjerovatno sam se bili negdje sklonuli.

Uhapšen sam juna mjeseca sa većom grupom drugova bilo nas je oko 40 u kojoj su među ostalim bili drugovi Osman K. Šefket M. i drug. Uhapšen sam sa radnog mjesta, radio sam kod Idriza Musića, uhapsio me je agent Kolonić. Po noći su vodili iz zatvora na streljanje, pami koji smo bili u glavnom u jednoj čeliji, bili smo se dogovorili da dađnema otpor i da ne dozvolimo da nas odvede na streljanje. Poslije par dana pustili su iz zatvora Osmana K. mene i još dvojicu ali se nesjećam ko su, iza nas puštena je još jedna grupa. Mislim da su nas pustili pod pritiskom javnog mnjenja, a drugi razlog da bi pohapsili i druge koji su se bili sklonuli.

Ja sam po izlasku iz zatvora ostao još par dana u Banja Luci krijući se i nešto radeći. Krio sam se kod Hikmeta Karahasanovića, gdje se je bila sklonula i drugarica Dušanka KOvačević i Pok. Rada Vranješević. Poslije nekoliko dana policija me je opet kod kuće tražila i ja sam tad morao napustiti Banja Luku i preko veze otišao u partizane.

Iz Banja Luke sam jula mjeseca sa pok. Duškom Košćicom izišao u odred na Starčevicu. Gore smo našli Kasima Hađića, Edhema Karabegovića, Slobodana Kokanovića, Avdu Hercegovca-Brzog, Rajka Davidovića, pok. Vasu Butuzana. Ovdje sam ostao jedno kratko vrijeme, otišao sa za Osmaću sa nekoliko drugova, iz Osmače sam u augustu mjesecu krenuo sa drugovima Dankom Mitrovim komadantom operat. štaba za bosansku krajinu, njegovim zamjenikom Miljenkom Cvjetkovićem, komesarom Brankom Babićem-Slovincem. Sa njima nas je krenula grupa od 17 drugova, ja kao komandir Rudi KOLak, Mirko Kovačević, Branko Lastrić još nekoliko Banjalučana a ostali su bili iz okolnih sela. Prešli smo Vrbas kod Boćca, preko Manjače, gtigli u oslobiđeni Mrkonjić. u Mrkonjiću nas je napala crna legija i u borbi sa njima i u toj borbi je poginuo, kraj mene pok. Mirko Kovačević. Povukli smo se iz Mrkonjića i produžili preko Mliništa, Prekajaza Drvar.

Povlaćenjem iz Drvara došli smo u Podgrmeć Majkić Japra. Ovdje sam se ponovo našao sa Dušankom Kovačević i Radom Vranješević. Koncem oktobra ili početkom novembra, došao je drug Stari i bili smo raspoređeni na razne dužnosti. Rudi otišao za sekretara Okružnog komiteta partije za Petrova, ja u Okružni komitet za Jajce, tu sam našao Kasima Hađića kao sekretara komiteta, člana Stolu Kovačevića.

Dalji moj rad i dužnosti koje sam obavljao u toku rata do oslobođenja i poslije oslobođenja, vas mislim ne interesuje, pošto samo ono što se odnosi na istoriju Banja Luke.

Split II novembar 1976 god.

Teufik Kadenić-Cinkara

Teufik Kadenić

